

braževanja, in drugim, ki jih zanimajo kompleksni vplivi globalizacije na učni proces in šolski sistem. Potrebe po tovrstnih informacijah se v svetu in pri nas povečujejo.

Bogomir Novak

Matej Avbelj (ur.), *Izzivi moderne države*, Brdo pri Kranju, Fakulteta za državne in evropske študije, 2012.

Fakulteta za državne in evropske študije je k sodelovanju pritegnila strokovnjake z različnih znanstvenih področij, in sicer z namenom, da predstavijo svoje poglede na preteklost, sedanjost in prihodnost (slovenske) moderne države. To so: *Matej Avbelj, Damir Črnčec, Jernej Letnar Črnič, Peter Jambrek, Dimitrij Rupel, Vojko Strahovnik, Jan Zobec* in *Bojan Žalec*.

Pozitivnopravni del presojane monografije vsebuje pet poglavij. V poglavju *Ustavnost in suverenost v razmerju do zunarije oblasti – Slovenija v Jugoslaviji, v Natu in EU*: razpravljajo Peter Jambrek, Dimitrij Rupel in Matej Avbelj o nastajanju in nastanku slovenske države ter o preobrazbi slovenske suverenosti, do katere je prišlo v zgodovinskem času, v katerem je naša država hitro napredovala iz zvezne enote v polnopravno članico Nata in Evropske unije, ki smo ji eno leto tudi predsedovali. *Damir Črnčec* je prispeval analizo geopolitičnih in geostrateških izzivov ter priloženosti Slovenije v geostrateškem okolju 21. stoletju.

Mednje na ustavni ravni na prvo mesto sodijo človekove pravice. V poglavju *Izvrševanje sodb evropskega sodišča za človekove pravice* dokazuje *Letnar Črnič*, da se pri nas še vedno dogaja, da posamezniki kljub potrditvi njihovih pravic s strani najvišjih evropskih sodnih instanc ostanejo brez njih.

O tem, kako teoretično in sodno prepričljivo pristopiti k razreševanju konfliktov temeljnih ustavnih pravic, piše ustavni sodnik *Jan Zobec* v poglavju *Praktična konkordanca v ustavno sodni presoji*. Naša pravna država ni v krizi zato, ker bi sodniki sodili ne le racionalno, ampak tudi iracionalno, kar je človeško razumljivo. Ni pa sprejemljivo, da se sodni procesi vlečejo nerazumno dolgo. Zato se *Zobec* zavzema za razumni nadzor nad vstopanjem nerazumnega v sodno odločanje: »Gotovo so pri iskanju prave rešitve dobrodošle inspiracija, intuicija, modrost, občutek za pravičnost. Vendar samo, če so te komponente odločanja dekodirane v razumno argumentacijo.« (Ibid.: 101.)

Drugi del predstavljene monografije je namenjen etičnim vprašanjem filozofije prava. Sestavljajo ga tri poglavja. *Vojko Strahovnik* razčlenjuje vprašanja krivde, sprave in sramu pri nas v poglavju *Krivda, sram in*

sprava v odnosu do človečnosti. Pri tem podobno kot *Bojan Žalec* upošteva personalistično etiko. *Bojan Žalec* v prispevku *Blišč razuma in beda instrumentalizma: personalistična razprava o temeljnih problemih moderne kulture in družbe* razgalja patološke dimenzije naše družbene strukture in identificira možne poti iz obstoječe globoke etične krize.

Strahovnik je pojasnil, kako dejavniki krivde, sramu in sprave delujejo med seboj. Krivda in sram sta del avtonomne moralne in socialne identitete osebe. Da se ju po nekaterih lastnostih razlikovati, čeprav ni jasne meje med njima. Krivda nas vodi le k žrtvam, vendar ne pojasni odnosa do storjenih hudodelstev. Moralno očiščenje in gojenje sramu sta mnogokrat bolj učinkovita kot uveljavljanje pravne odgovornosti. Sramu se ni mogoče izogniti niti na ravni posameznika niti na ravni skupnosti. Slovenci ne moremo potlačiti povojnih pobojev in problema izbrisanih, ker so to socialni zločini proti človečnosti. Občutek krivde in sramu v kontekstu posameznikove in skupnostne moralne identitete spremljata standarde človečnosti. Je več razlik med sramom in krivdo. Krivi se počutimo zaradi določenega dejanja, sram pa nas je zaradi našega značaja. Krivda je običajno redistributivna, ker terja povračilo, sram pa je restitutiven, ker terja spremembo nas samih, je restorativen, obnovitven. Če nečesa nismo sposobni storiti, nismo krivi. Občutek kolektivne krivde vodi do poprave krivic. To, da smo zavozili samostojno državo, kaže na sram. Kot se Nemci sramujejo nacizma, se tudi mi lastnega nepreseženega totalitarizma. Sram terja spremembo odnosa oz. naravnosti do žrtev. Za dobro upravljanje države rabimo ne le vrednote, ampak predvsem značajske drže – kreposti. Na osnovi teh izhodišč razumemo, zakaj je narodna sprava s spoštovanjem mrtvih pogoj preživetja naroda. Da si posameznik kaj prizna in postane pravičen, si mora pridobiti ponižno pozornost. Brezbrižnost do trpljenja generira sram, ki postane produktiven, če smo se pripravljani spreobrniti. Opisana problema sramu in krivde segata prek instrumentalizirane ravni k obujanju človečnosti. Medtem ko laži, s katerimi se nismo pripravljani soočiti, uničujejo integriteto.

Žalec v prvem delu svojega prispevka nadaljuje razmišljanje o odnosu med instrumentalizmom/nihilizmom in personalizmom, ki ga je razvijal v knjigi *Človek, morala in umetnost*. V drugem delu pa razmišlja o zavrntvi krščanstva ali o genezi evropske nerazumnosti. Njegova radikalna teza je, da zgodovina ne prenese nedoslednosti. Ne moremo biti hkrati komunisti in kapitalisti, kršilci in zagovorniki človekovih pravic, dobri in slabi kristjani, razumni in nerazumni, instrumentalisti in personalisti. Koruptivna dejanja ne privedejo do čiste morale. Hudiča naj ne bi izganjali z Belcebubom in instrumentalizma tudi ne z drugačnim ali še večjim instrumentalizmom. Vzgoja za vrednote dostojanstva osebnosti predvideva

srčnost oz. duhovno trdnost, da ne zapademo v skušnjave instrumentalizma zaradi utilitarizma.

Že *Mandeville* je v znameniti *Basni o čebelah* povedal, da privatni grehi niso javne vrline. Tudi po pravniku Miru Cerarju (2010) je v krizi vse: pamet z miselnimi vzorci, emocije in duh. Žalčeva teza je, da zavrnitev krščanstva kot temelja evropske kulture v EU ni bila razumna. Podobno kot za EU velja tudi za slovensko državo, da je krhka tvorba, če jo povezuje le ekonomski interes, ne pa duša. *Žalec* se v drugem delu svojega prispevka zavzema za razumno, tj. racionalno utemeljitev krščanstva. Potrebna je resnicoljubnost, srčnost duhovne držbe, ki napravi smiselno žrtvovanje za skupne cilje. Deklarira se za dialoškega univerzalista.

V zaključnem poglavju *Pravo in integriteta* Matej Avbelj identificira temeljne predpostavke pravne države in ugotavlja, kako razrešiti slovensko krizo pravnega razkroja. Avbelj te predpostavke išče v teorijah prava, kot so Kelsenova, Razova, Hartova, MacCornickova, Dworkinova in Finnisova teorija prava. Le-te se gibljejo med pravnim pozitivizmom in naravnim pravom. Avbelj zastopa Dworkinovo teorijo, po kateri je pravo interpretacija načel pravičnosti, poštenosti, procesnih garancij, ki postavijo pravno prakso določene skupnosti v najboljšo luč. Zanj je pravna praksa vaja v politični morali. Avbelj po tej teoriji razlaga, zakaj lahko pravna država dobro funkcionira. Pojem osebne, institucionalne in družbene integritete nastane na osnovi moralnih načel in koherentnosti na izjavni ter izvedbeni ravni. Takšna integriteta oz. enotnost je pogoj za pravno državo. Treba je biti pozoren na dejavnike, ki integriteto krepijo, in na tiste, ki jo slabijo. Med slednje sodi strah iz totalitarnih režimov, posesivnost, sebičnost, laž. Konfliktna družba je neučinkovita, ker je ne povezuje pojem skupnega dobrega. To je značilno tudi za današnjo slovensko družbo z retencijsko elito. Dejstvo, da nismo izvedli lustracije, poraja vedno več negativnih posledic. Končni garant pravne države so »ponižani in razžaljeni«, ki niso izgubili občutka za pravičnost.

Zunanji in notranji pritiski razgrajujejo funkcije države, ki jih je dolej opravljala. Zato ni ključno vprašanje, ali smo si Slovenci zaslužili samostojno državo. Ključno je, kako jo vzdrževati v dobri kondiciji kljub novim izzivom. Pri tem je treba doseči konsenz kritične mase zastopnikov alternativnih razvojnih idej »življenja v resnici«, učinkovit sistem spodbud za njihovo udejanjanje in sankcij za kršitelje etičnih ter pravnih norm. Zaradi medsebojne in narodne sprave je treba izpeljati dialog o poškodbah (krivdi in sramu) ter obnovi človeškosti. Zaradi predstavljenih diagnoz, opozoril in spodbud različnih avtorjev sporočila te knjige zadevajo vsakega odgovornega državljana. Skozi prispevke različnih strok se pokaže ideja, da bi bilo dobro otroke že doma in učence v šoli vzgajati za v sebi

skladno – kongruentno osebnost, ki v vlogi državljana s svojim etičnim, pravnim in političnim delovanjem pogojuje uspešno integrativno družbo in državo.¹

Bogomir Novak

1 Pri pisanju je bila uporabljena naslednja literatura:
Cerar, M. (2010). *Pamet v krizi: razmišljanja o miselnih, čustvenih in duhovnih izzivih sodobnega človeka*. Škofja Loka: Tempo trade.
Zalec, B. (2010). *Človek, morala in umetnost: uvod v filozofsko antropologijo in etiko*. Ljubljana: Teološka fakulteta.